

KARLEBY 188, BOPLATS

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 1992

ANDERS RÅDEMAR
ENAR SAHLIN
KARL ERIK WAHLSRÖM
LENA WALTERSON

UTGRÄVNINGSRAPPORT

Sammanfattning

Rapporten beskriver en provundersökning för att finna en neolitisk boplats i Karleby, RAÄ nr. 188, i Falköpings kommun. Resultatet visar att platsen troligen ej har varit en boplats, men väl platsen för annan, dock fortfarande okänd verksamhet.

Sammanställare

Anders Rådemar
Enar Sahlin
Karl-Erik Wahlström
Lena Walterson

Göteborgs universitet
Institutionen för arkeologi

1. Inledning

Falbygden har Sveriges största koncentration av gånggrifter. Under ett försök att kartlägga bakgrunden till dessa har det i Karleby, RAÄ nr. 188, gjorts en provundersökning för att finna en neolitisk boplats.

Detta gjordes bl.a. för att ge stöd åt en ny teori som hävdar att megalitgravarna varit gränsmarkeringar till boplatserna. Tidigare teorier har främst betonat kopplingen; en grav - en boplats (Renfrew 1973).

Undersökningen genomfördes som ett led i projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund" vid arkeologiska institutionen, Göteborgs universitet.

2. Topografi och geologi

Utgrävningsplatsen ligger NV om foten av Allebergs nordända ca 250 m från befintlig väg, fig. 1. Platsen ligger på en del av bergets kalkstensplatå. Området strax norr om berget utgöres av en utdikad myrmark. Därav följer att utgrävningsplatsen ligger i en mycket svag SO-lig sluttning med själva centrum på en mindre terrängförhöjning delvis omgiven av sankta jordbruksmarker. Genom grävplatsen löper i SV-NO-lig riktning en stengärdesgård. Området begränsas i NO av ett dike vinkelrätt mot denna.

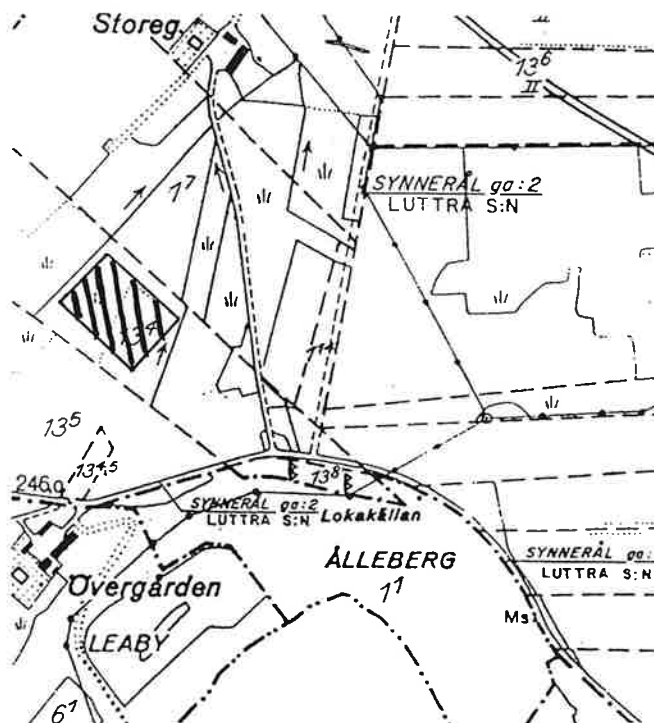

Fig 1 Utdrag från ekonomiska kartan blad, 7D9C.

Den underliggande kalkstensberggrunden är överlagrad av en sandstensblandad kalkmorän som i sin tur är överlagrad av en organogen myrjord. Denna har under lång tid odlats och blandats med lokala vittringsprodukter i form av sandsten och kalksten. Jorden är mycket humusrik.

3. Tidigare fynd

Vid fornminnesinventeringen 1984 påträffades en stenålderboplats. Inom ett ca 125 x 50 m stort område (Ö - V) hittades ca 15 flintavslag. Tidigare har på platsen eller i dess närhet hittats en flintyxan och en flintspets. Flintyxan är närmast av tunnackig typ (Falbygdens Museum inv.nr 1805 och 2134). Ca 100 m norr härom har på Storegårdens ägor (Karleby 1:7) hittats en tunnackig flintyxan (Falbygdens Museum inv.nr 1740).

Inom projektets ram har området tidigare ytplockats (1987 av Karl-Göran Sjögren och 1992 av Karl-Göran Sjögren och Per Persson). Till dessa fynd har fogats de ytfynd som hittades under nu aktuell utgrävning och återfinns i denna rapports tabeller.

4. Fornlämningmiljö

I boplatsen omedlebara närhet är registrerat en gånggrift, en hällkista och två andra stenålderboplatser, se fig. 2.

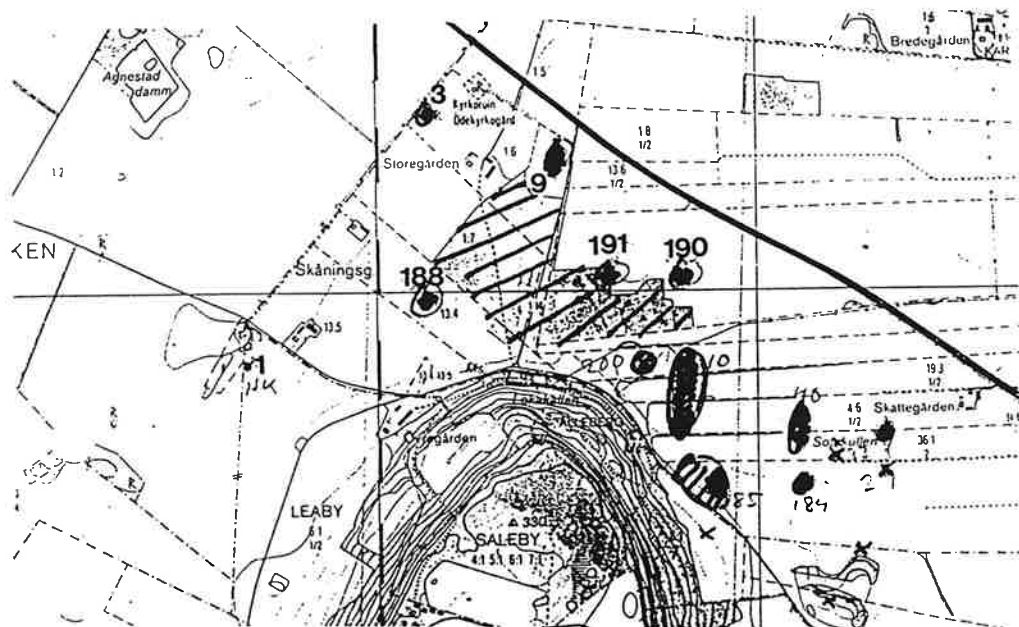

Fig. 2. Fornlämningar i omgivningen till Karleby 188.

Gånggrift, Karleby RAÄ nr 3.

500 m norr om den undersökta boplatsen återfinns en gånggrift. Stensättningen är 21 x 18 m (NV - SO) och höjden 0,7 m. Gånggriften ligger på en flack höjdrygg. Den rektangulära kammaren är ca 9 m lång och 1,6 - 1,95 m bred. Från kammarens östra långsida leder en ca 7 m lång gång (0.85 m bred). Några sidohällar finns, medan takhällarna är borta. Runt kammaren finns större och mindre block.

Gravkammaren undersöktes 1853 av dåvarande markägaren, som påträffade flera människoskelett och bärnstenspärlor.

Hällkista, Karleby RAÄ nr 1.

500 m SV om den undersökta boplatsen finns en skadad hällkista på flack mark. 3-4 hällar syns nätt och jämt ovan jord.

Enligt Hellman 1935 skall hällkistan tidigare varit täckt av ett röse. I stengärdesgården intill hällkistan som utgör sockengränsen mellan Karleby och Falköping, finns flera större och mindre hällar som förmodligen härstammar från hällkistan.

Stenåldersboplats, Karleby RAÄ nr 9.

500 m NO om den undersökta boplatsen i en svag förhöjning i åkern hittades regelbundet "flintflis" och flintskärvor i samband med vårplöjning. Tidigare har en tjocknackig flintyx och fyra flintavslag hittats (Falbygdens Museum inv.nr 1715).

Stenåldersboplats, Karleby RAÄ nr 191.

500 m Ö om den undersökta boplatsen återfinns på en flack höjdrygg omgiven av sankare mark ett ca 125 x 75 m stort område, där ca 20 flintavslag påträffades 1984. Tidigare har en tunnackig flintyx och en fragmentarisk flintyx påträffats (Falbygdens Museum inv.nr 1717, 1568).

5. Upplägning

5.1 Allmänt

Tjugotre meterrutor lades ut i koordinatsystem enligt figur 3. Linjen Y=500 sträcker sig från våtmarksområdet i öster över kullens krön ner mot våtmarksområdet i väster. Sträckan var drygt 100 m.

Samtliga gropar utom en hade en enkel lagerföljd; direkt under ploglagret följde opåverkad morän. Den östligaste av groparna avvek genom att ett torvlager återfanns under ploglagret.

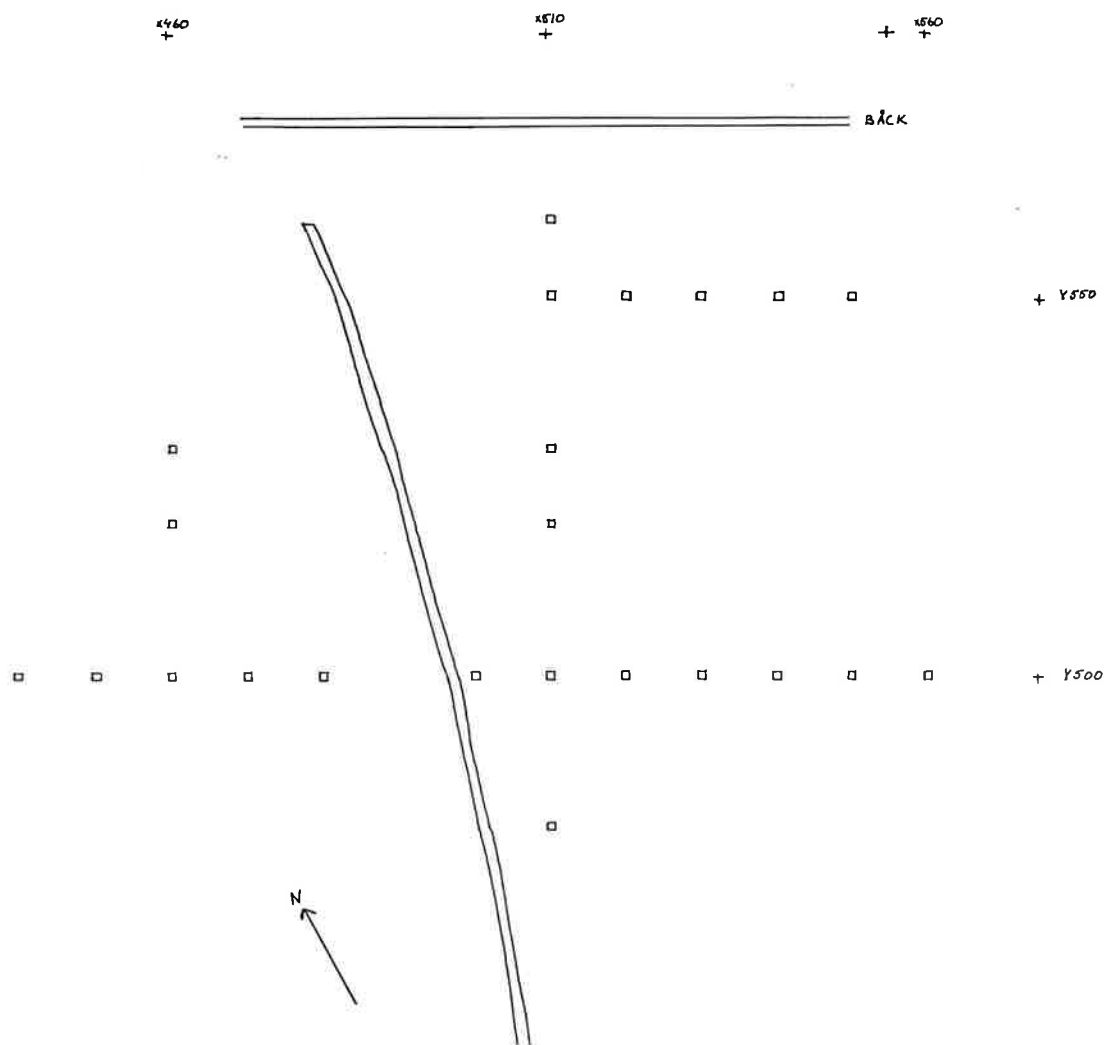

Fig. 3. Plan över det undersökta området.

Grävningen utfördes med skårslev. Dessutom utfördes ytplockning på den östra, plöjda åkern.

5.2 Fosfatanalys

Från samtliga 23 provgroppar togs jordprover för fosfatanalys. Fosfatanalys används vid extensiv prospektering på större ytor och vid lokalisering av stenåldersboplatser samt för avgränsningar av kulturlager på boplatser.

Förhöjda fosfathalter verifierar mänsklig aktivitet i form av boplatser, och därmed mänskliga avfallsprodukter, från neolitikum.

Växlande fosfathalter innebär kartläggning av inre strukturer såsom olika aktivitetsytor och tillväxtetapper inom boplatser. Metoden som användes var den s.k. Spot test-metoden. (Österholm 1989, s. 41 ff).

Tillvägagångssättet innebär att en nypa jord placeras på filterpapper med 2 droppar saltpetersyra blandad med ammoniumheptamolybdat $(\text{NH}_4)_6\text{Mo}_7\text{O}_{24}$ tillsättes. Därefter diffunderar syran ut med eventuella fosfater till en omgivande fläck där det iblandade molybdatet med fosfaterna bildar fosformolybdensyra som färgar fläcken gul om fosfater finns i jordprovet.

Efter 30 sekunder tillsätts 2 droppar 0.5% askorbinsyra ($\text{C}_6\text{H}_8\text{O}_6$) och om jordprovet innehåller fosfater sker efter 30 sekunder en blåfärgning av fläcken som är proportionell mot fosfatinnehållet.

Graden av blåfärgning kan visuellt bedömas efter en skala I-V, där grad I innebär 0 fosfatfynd och grad V innehåller mest fosfater.

6. Iakttagelser

Fosfatanalysen (se bilaga A) visade inga tecken på förhöjd fosfathalt. I 9 av groparna gjordes inga fynd, i de återstående (se bilaga B) hittades i genomsnitt 3 flintavslag per grop och en del av en slipsten. Inga kulturlager registrerades. Bland de ytplockade fynden (se bilaga B) märktes speciellt en kärnyxa, en tvärpil, tunnackiga och tjockackiga yxfragment samt ett avbrutet dolkhandtag.

Tabellen nedan visar några av de ytplockade fynden och deras ungefärliga tidstillhörighet.

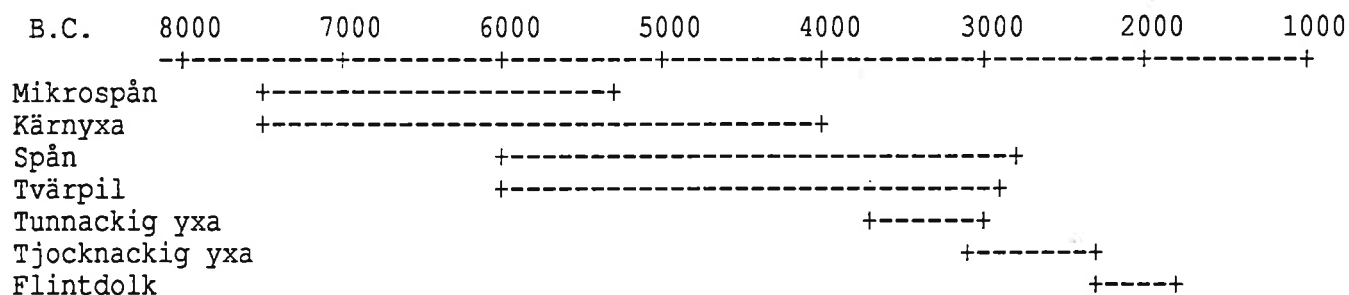

Fig. 4. Några av lösfyndens ungefärliga tidstillhörighet, kallibrerade dateringar. Enligt kompendium Sten-brons utgivet av Uppsala universitet.

7. Slutsatser

Fosfatanalysen och frånvaron av keramik pekar på att detta troligen inte har varit någon boplats. De många flintavslagen tyder dock på att aktivitet pågått på platsen. Fyndtyperna visar att denna plats förmodligen använts under en lång tidsperiod. Vad platsen använts till förblir dock ett mysterium.

8. Bilagor

A: Resultat av fosfatanalys med Spot test-metoden

Grop X (m) Y (m) Grad (I-V)

1	440	500	I
2	450	500	I
3	460	500	I
4	470	500	I
5	480	500	I
6	500	500	I
7	510	500	I
8	520	500	I
9	530	500	I
10	540	500	I
11	550	500	I
12	560	500	I
13	510	550	I
14	520	550	I
15	530	550	I
16	540	550	I
17	550	550	I
18	460	520	I
19	460	530	I
20	510	480	I
21	510	520	I
22	510	530	I
23	510	560	I

B: Fyndtabell

Gropfynd

Grop	Fyndenhet		Fyndnr.	Obränd flint		Bränd flinta		Övrigt	
	X (m)	Y (m)		Antal	Vikt/st (g)	Antal	Vikt/st (g)	Antal	Vikt/st(g)
4	470	500	1	1	<1				
6	500	500	2	1	1				
7	510	500	3	1	1				
9	530	500	4	3	<1			1	100 *)
10	540	500	5	5	<1				
11	550	500	6	2	<1				
13	510	550	7	4	<1				
				1	3				
14	520	550	8	1	<1				
15	530	550	9	1	11	1	<1 **)		
				7	<1				
16	540	550	10	5	<1 **)				
17	550	550	11	1	<1				
20	510	480	12	1	1	1	1		
21	510	520	13	3	<1				
23	510	560	14	4	<1				

Vikten är i förekommande fall avrundad till hela gram.

*) Del av slipsten.

***) Båda fyndpåsarna var märkta med X=530, Y=550, förmodligen härstammar den ena från X=540, Y=550.

Lösfynd. (Fyndnr. 15)

<u>Antal</u>	<u>Vikt (g)</u>	<u>Benämning</u>	<u>Kommentar</u>
144	267	Flintavslag	Obrända
51	69	Flintavslag	Brända
5	11	Flintavslag	Med retusch
1	276	Flintstycke	Bränt, oslaget
1	9	Spån	
1	<1	Mikrospån	
1	1	Spånfragment	
1	73	Kärnyxa	
1	8	Yxfragment	Bränd, tjocknackig
3	4	Yxfragment	Slipade, tunnackiga *)
3	3	Fragment	Slipade, ospecificerade
1	6	Skrapa	Bränd
1	20	Dolkhandtag	Bränt, i två delar
1	2	Tvärpil	
3	1	Ben	Brända
11	63	Stenavslag	

Vid antal > 1 är vikten = totalvikten. Den är i förekommande fall avrundad till hela gram.

*) Osäker bestämning.

Litteraturlista

- Renfrew, C. 1973 Before Civilization. London.
- Österholm, Inger 1989 Bosättningsmönstret på Gotland under stenåldern. Akad.avh. Inst. för arkeologi, Stockholms Universitet.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Ek. karta: 7D 9e Karleby 1

Koordinater: X 6449,0 Y 1370,2

Jordregisterenhet: Karleby 13:4, Skåningsgården

Markägare: Rune Helander
Skåningsgården, Karleby
521 00 Falköping

Grävningstid: 920511 - 920512

Grävd yta: 23 kvadratmeter

Personal: Per Persson (lärare)
Linda Larsson, Anders Larsson, Bjarne Olsson,
Tony Axelsson, Klas Arvidsson, Heidi Haugene,
Ola Jensen, Christer Johansson, Karl Erik Wahlström,
Anders Rådemar, Lena Waltersson, Enar Sahlin,
Louise Stiernström

Undersökningen har varit en fältkurs för arkeologistuderande vid Göteborgs Universitet.

Fynd och dokumentation förvaras för tillfället på Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet

GOTARC
SERIE D. ARKEOLOGISKA RAPPORTER

Förteckning över rapporter från Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet.

- No 1. Heimann, Curry & Sjögren, Karl-Göran
1986 *4 gånggrifter. Arkeologiska undersökningar 1985. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*
- No 2. Sjögren, Karl-Göran
1986 *Torbjörntorp 1, Gånggrift. Arkeologisk undersökning 1986. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*
- No 3. 1988 *Valtorp1, Gånggrift. Arkeologisk undersökning 1987-88. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*
- No 4. Cornell Per & Sjödin, Susana (ed.)
1990 *El Pichao 1989. First report from the project Emergence and growth of centres - a case study in the Santa Maria Valley, NW Argentina.*
- No 5. 1991 *El Pichao 1990. Second report from the the project Emergence and growth of centres - a case study in the Santa Maria Valley, NW Argentina.*
- No 6. Persson, Per
1992 *Lillegården. Rapport. Undersökning av neolitisk boplats. Karleby, RAÄ Nr 10, Västergötland.*
- No 7. Persson, Per & Westergaard, Bengt
1992 *Karsefors, Halland, Laholms lfs RAÄ nr 74. Arkeologisk undersökning 1992.*
- No 8. Roosveltsson, Thomas
1992 *Rapport, Undersökning av gånggrift, Skärv 82, Västergötland.*
- No 9. Rådemar, A; Sahlin, E; Wahlsröm, K-E & Waltersson, L
1992 *Karleby 188, Boplats. Arkeologisk undersökning 1992.*
- No 10. Sjögren, Karl-Göran
1992a *Rapport, Undersökning av gånggrift, Gökhem 78, Västergötland.*
- No 11. 1992b *Rapport, Undersökning av gånggrift, Torbjörntorp 12, Västergötland.*
- No 12. 1992c *Rapport, Undersökning av neolitisk boplats. Hångsdala Prästbol 20:1, Tidaholms kommun, Västergötland.*
- No 13. Axelsson, Tony
1993 *Rapport, Undersökning av neolitisk boplats. Karleby RAÄ Nr 10 och 185, Västergötland.*
- No 14. Backman, Lars
1993a *Provundersökning av tidigare ej registrerad stenåldersboplats. Finsbo 1:3 (område A), vid RAÄ nr 192 Lyse sn, Bohuslän.*
- No 15. 1993b *Provundersökning av tidigare registrerad stenåldersboplats. Kega 1:1 (område D), RAÄ nr 92 Lyse sn, Bohuslän.*
- No 16. 1993c *Provundersökning av tidigare registrerad stenåldersboplats. Finsbo 1:2 och Finsbo 1:7 (område E), RAÄ nr 105 Lyse sn, Bohuslän.*

- No 17. Backman, Lars
1993d *Provundersökning av tidigare ej registrerad stenåldersboplats. Finsbo 1:60 (område G), Lyse sn, Bohuslän.*
- No 18. 1993e *Provundersökning av tidigare ej registrerad stenåldersboplats. Finsbo 1:2 (område F), Lyse sn, Bohuslän.*
- No 19. 1993f *Provundersökning av trolig stenåldersboplats. Finsbo 1:3 (område C), Lyse sn, Bohuslän.*
- No 20. 1993g *Provundersökning av tidigare registrerad stenåldersboplats Hamre 2:12 (område B). RAÄ nr 195 Lyse sn, Bohuslän.*
- No 21. Bågenholm, Gösta; Persson, Per & Sjögren, Karl-Göran.
1993 *Gökhem 71, Hovmansgården 1:10. Gånggrift och boplatsoområde. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*
- No 22. Englund, Eva & Sjögren, Karl-Göran
1993 *Valstad 8, Gånggrift. Arkeologisk delundersökning 1986-87. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*
- No 23. Sjögren, Karl-Göran
1993 *Rapport. Provundersökning av neolitisk boplats. Raä, Lerums Hage, Väne-Åsaka sn, Västergötland.*
- No 24. Wattman, Lena
1993a *Rapport, Arkeologisk utgrävning av fornlämning RAÄ nr 111:1, Gökhems sn, Västergötland.*
- No 25. 1993b *Rapport, Undersökning av gånggrift, Gökhem 31, Västergötland.*
- No 26. Englund, Eva & Sjögren, Karl-Göran
1994 *Karleby Logården, undersökning av neolitiska boplatser i Västergötland. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund."*

